

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
«ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА:
ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ»
ДЛЯ УЧНІВ 11 (12) КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Вступ до курсу. Поняття «громадянська освіта». Принципи та завдання громадянської освіти. Зміст громадянської освіти	Розуміють значення та необхідність вивчення громадянської освіти
Розділ 1. Соціогенеза особистості		
1	Урок. Людина, особистість, громадянин. Поняття людини як біосоціальної істоти. Індивідуальність як феномен людини. Громадянин та громадянство	Визначають сутність поняття «людина». Аналізують і порівнюють біологічний і соціальний початки людини. Розуміють феномен людської індивідуальності. Зіставляють і застосовують поняття «громадянство» та «громадянськість». Вільно оперують поняттям «громадянин»
1	Урок. Соціалізація особистості. Поняття «соціалізація». Родинна соціалізація. Шкільне самоврядування та його вплив на формування громадянської активності. Соціальний капітал та соціалізація у громаді	Характеризують значення поняття «соціалізація». Оцінюють значення та роль родинної соціалізації. Беруть участь у шкільному самоврядуванні та розуміють його вплив на формування активного громадянина. Набувають практичних навичок активного громадянського життя. Оперують поняттям «соціальний капітал». Співвідносять накопичення соціального капіталу з власними формами соціальності

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Урок. Гендерні відносини в сучасному світі. Біосоціальні аспекти гендерної соціалізації особистості. Вплив освіти на гендерну соціалізацію. Роль держави у забезпеченні гендерного балансу	Тлумачать поняття «біосоціальні аспекти гендерної соціалізації». Формують переконання про необхідність враховувати гендерні особливості у різних сферах життєдіяльності. Аналізують та визначають роль держави у забезпеченні гендерного балансу
1	Урок. Комунікація та полікультурність. Полікультурність як добросусідство культур. Поняття «комунікації» та «комунікативності». Конкурентність та солідарність як необхідні умови соціального прогресу	Характеризують полікультурність як основу добросусідства культур. Тлумачать поняття «комунікація». Визначають роль комунікативності суспільства як універсальної умови людського буття. Критично аналізують прояви конкурентності та солідарності та їхній вплив на розвиток суспільства
1	Урок. Стереотипи. Дискримінація та упередження. Стереотипи. Роль стереотипів у житті людини й суспільства. Гендерні стереотипи. Поняття дискримінації. Упередження. Толерантність	Тлумачать поняття «стереотипи». Висловлюють свою думку щодо ролі стереотипів в житті людини й суспільства. Аналізують позитивні, нейтральні та негативні стереотипи. Розуміють та застосовують соціальний досвід для подолання гендерних стереотипів. Знають суть поняття «дискримінація». Класифікують групи упереджень та характеризують їхній вплив на суспільну думку. Оцінюють вплив традицій та звичаїв на виникнення передсудів, забобонів та упереджень. Характеризують толерантність як основну якість громадянина
1	Урок. Конфлікти та їхнє місце в людському спілкуванні. Поняття «конфлікт». Джерела виникнення конфліктів. Типи та структура конфліктів. Зародження конфліктів та шляхи їх подолання	Оперують поняттям «конфлікт». Аналізують шляхи подолання конфліктних ситуацій. Вчать розв'язувати конфліктні ситуації та досягати консенсусу. Знаходять причини виникнення та характеризують наслідки соціальних конфліктів

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		Застосовують на практиці різні стратегії розв'язання конфліктів
1	Урок. Молодіжна субкультура (культура поколінь). Поняття субкультури. Молодіжні організації. Основні молодіжні субкультури	Тлумачать поняття «субкультура». Порівнюють культуру поколінь у різні історичні періоди. Визначають роль молодіжних організацій у становленні творчої та активної молоді України. Аналізують взаємовплив утворення субкультур із процесом самореалізації особистості. Зіставляють і порівнюють молодіжні організації з молодіжними субкультурами. Критично аналізують молодіжні субкультури, знаходячи в них позитивні та негативні сторони. Беруть участь у роботі формальних та неформальних молодіжних організацій
Розділ 2. Права, свободи та відповідальність		
1	Урок. Права людини в історії людства. Еволюція уявлень про права людини в історії людства. Покоління прав людини	Характеризують еволюцію уявлень про права людини. Називають природні та невід'ємні права людини. Аналізують покоління прав людини та історичну зумовленість виникнення перших документів, що фіксують права людини
1	Урок. Права та свободи. Класифікація прав людини. Свобода і форми її прояву. Класифікація прав людини. Основні (фундаментальні) права та свободи людини. Громадянські та політичні права	Пояснюють на прикладах різні тлумачення поняття «свобода». Характеризують форми прояву свободи. Порівнюють загальне та відмінне у правах і свободах людини. Аналізують та висловлюють свою думку щодо основних свобод громадянина. Пояснюють права громадянина та права людини як невід'ємні й набуті. Розрізняють фундаментальні та громадянські права. Застосовують на прикладах право людини на вибір

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		Висловлюють судження щодо толерантності та свободи віросповідання. Оцінюють ступінь демократичності суспільства й держави відносно гарантованості громадянських і політичних прав і свобод
1	Урок. Соціально-економічні та культурні права. Соціальний захист. Соціально-економічні та культурні права. Соціальний захист у соціальній державі	Тлумачать поняття «соціальна держава». Критично аналізують соціальну дійсність
1	Урок. Права та відповідальність людини і держави. Сутність стосунків між людиною та державою. Права та відповідальність людини й громадянина. Відповідальність держави перед людиною. Дотримання прав і відповідальність. Обов'язки громадянина та обов'язки держави	Тлумачать права людини як норму життєдіяльності й розвитку індивідуальних якостей особистості. Вміють використовувати власні права та розуміють власну відповідальність перед суспільством, що забезпечило людину правами. Зіставляють власну відповідальність за свої вчинки та дотримання прав. Порівнюють обов'язки громадянина перед державою та обов'язки держави перед громадянином
1	Урок. Міжнародні організації в системі прав людини. Міжнародні організації в сучасному світі. Міжнародно-правові стандарти прав людини. Порядок звернення по захист прав людини до міжнародних судових органів	Розуміють, що міжнародні організації є невід'ємною частиною глобального громадянського суспільства. Характеризують основні принципи міжнародних відносин. Аналізують принципи діяльності спеціальних органів із прав людини. Зіставляють міжнародно-правові стандарти з прав людини. Застосовують на практиці статті Загальної декларації прав людини. Знають порядок звернення для захисту прав людини до міжнародних судових органів. Висловлюють свою думку стосовно рівня захисту прав людини в Україні

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ 3. Соціум (суспільство людей)		
1	Урок. Соціум. Поняття соціуму та його динаміки. Соціальна структура й соціальний статус. Соціальна стратифікація в минулому і зараз. Стратифікація сучасного українського суспільства	Визначають та застосовують на практиці поняття «соціум». Знають, що таке соціальна структура та соціальний статус. Порівнюють соціальну стратифікацію в минулому та у сучасному суспільстві. Характеризують стратифікацію сучасного українського суспільства. Критично аналізують такі складові стратифікації, як верхній середній клас, динамічний середній клас, аутсайтери, маргінали, криміналітет
1	Урок. Суспільна стабільність та безпека. Суспільна цінність стабільності та безпеки. Соціальні загрози суспільній безпеці. Природні й техногенні явища як фактори загрози суспільній безпеці	Пояснюють на прикладах поняття й терміни: «соціальна стабільність», «соціальна безпека», «індекс розвитку людського потенціалу». Усвідомлюють цінність суспільної стабільності. Визначають соціальні проблеми, що є передумовою загрози суспільній безпеці. Характеризують природні й техногенні явища як фактори загрози суспільній стабільності. Висловлюють власне бачення шляхів подолання загрози суспільній безпеці, включно з можливостями міжнародної співпраці в цій галузі
1	Урок. Громадянське суспільство. Суть, атрибути та функції громадянського суспільства. Територіальне громадське та місцеве самоврядування. Громадянське суспільство в Україні	Тлумачать термін «громадянське суспільство». Розуміють основні функції громадянського суспільства. Характеризують атрибути громадянського суспільства. Аналізують сутність поняття «місцеве самоврядування» як особливої форми публічної влади. Визначають характерні ознаки місцевого самоврядування. Співвідносять статті Європейської хартії місцевого самоврядування та українські законодавчі акти про місцеве самоврядування

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
		Роблять критичний аналіз становлення громадянського суспільства в Україні
1	Урок. Нація як соціально-політична спільнота. Нація етнічна та нація політична. Світовий досвід націєтворення. Проблеми формування політичної нації в Україні	Тлумачать поняття «нація етнічна», «нація політична». Описують світовий досвід націєтворення. Аналізують проблеми формування політичної нації в Україні. Характеризують етапи етногенези української нації. Узагальнюють результати формування української нації
1	Урок. Моє місце в соціумі. Соціальна мобільність. Спілкування та співпраця як перспектива розвитку соціуму. Участь у житті суспільства	Розуміють та зіставляють терміни «соціальна мобільність», «міжгенераційна мобільність» і «внутрішньогенераційна мобільність». Визначають роль спілкування та співпраці як засобів існування суспільства. Характеризують співпрацю для перспектив розвитку соціуму. Аналізують форми участі громадян у суспільному житті. Оцінюють можливості власної участі в житті суспільства
Розділ 4. Держава		
1	Урок. Державна влада. Поняття та види влади. Особливості державної влади. Держава. Конституція як Основний Закон держави	Розуміють поняття «держава» як основний елемент політичної системи. Характеризують особливості реалізації державної влади. Зіставляють державну владу з іншими видами влади. Пояснюють сутність державного управління. Знають основні положення Конституції України та вміють застосовувати їх на практиці
1	Урок. Політичні режими. Поняття політичного (державного) режиму. Демократичний політичний режим. Антидемократичні режими	Розрізняють сутність понять: «форма правління», «державний устрій», «політичний режим». Критично аналізують види політичних режимів і висловлюють своє ставлення до кожного з них

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Урок. Механізм сучасної держави. Державний апарат і механізм держави. Поділ державної влади	Розуміють функції державного механізму та їх реалізацію державним апаратом. Характеризують систему поділу державної влади в Україні. Зіставляють місце, роль та функції законодавчої, виконавчої та судової гілок влади в сучасній Україні
1	Урок. Держава та громадянин. Держава для громадянина. Звернення громадян. Порядок звернення громадян до суду	Розуміють та використовують на практиці механізми захисту власних прав. Аналізують систему реалізації прав громадян. Знають порядок звернення громадян до суду
1	Урок. Міжнародне співтовариство і держава. Міжнародні відносини та міжнародна політика. Міжнародні організації та участь у них України	Зіставляють сутність понять «внутрішня політика», «зовнішня політика» та «національний інтерес». Аналізують принципи сучасних міжнародних відносин. Характеризують міжнародні організації та участь у них України. Визначають основні функції міжнародних організацій
Розділ 5. Демократія		
1	Урок. Демократія як політичний режим. Поняття демократії. Принципи демократії. Ідеали та цінності демократії	Тлумачать поняття «демократія» в науковому та філософському значеннях. Зіставляють сутність понять «політична», «конституційна» та «соціальна демократія». Характеризують принципи демократії. Аналізують ідеали та цінності демократії
1	Урок. Від первісної демократії до демократії в сучасному світі. Демократія у Стародавньому світі. Демократія в епоху Середньовіччя та Нового часу. Демократія в сучасному світі	Описують процес становлення демократії від античності до сучасності. Критично аналізують найбільш популярні теорії демократії. Зіставляють різні ідеї, на яких базується сучасна демократія

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Урок. Демократія — це народовладдя. Політична діяльність та участь громадян в управлінні суспільством. Переваги й недоліки демократичного устрою. Яка держава потрібна громадянину?	Розуміють сутність понять «представницька демократія» та «пряма демократія». Критично аналізують переваги та недоліки демократичного устрою. Висловлюють свою думку щодо того, яка держава потрібна громадянину
1	Урок. Конституціоналізм як обмеження всевладдя уряду. Конституціоналізм. Влада уряду як інструмент його діяльності. Механізм обмеження діяльності уряду	Розуміють сутність поняття «конституціоналізм». Пояснюють необхідність влади уряду як інструменту його діяльності. Висловлюють власну думку щодо можливості та необхідності обмеження діяльності уряду. З'ясовують механізми обмеження діяльності уряду
1	Урок. Вибори. Вибори як один з інструментів демократії. Типи виборів. Боротьба з порушеннями виборчого процесу	Характеризують вибори як один із інструментів демократії. Порівнюють виборчі системи. Оцінюють значення виборчого процесу в демократичній державі
1	Урок. Політичні партії Політичні партії. Різноманітність політичних партій. Політична еліта та політичний лідер	Розуміють сутність та функції політичних партій. Характеризують класифікацію політичних партій. Аналізують значення політичної еліти та політичного лідерства в державі. Висловлюють свою думку щодо того, яка еліта потрібна демократичній державі
1	Урок. Засоби масової інформації та демократія. ЗМІ як думка більшості й меншості. ЗМІ як засіб формування громадської думки. Роль ЗМІ в демократичному суспільстві	Визначають ЗМІ як джерело поширення інформації в суспільстві. Аналізують роль ЗМІ як засобу формування громадської думки. З'ясовують моделі взаємин ЗМІ та держави. Оцінюють роль ЗМІ в демократичному суспільстві

Додаток

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ З ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

1. <http://www.citizen.org.ua> — Канадсько-український проект «Розбудова демократії».
2. <http://gromadosvita.org.ua/1.php> — Всеукраїнська Спілька викладачів суспільних дисциплін і громадянської освіти.
3. <http://www.novadoba.org.ua> — Всеукраїнська асоціація вчителів історії та громадянської освіти «Нова доба».
4. <http://visnyk.iatp.org>. — Вісник програм шкільних обмінів.
5. <http://www.usha.org.ua> — Асоціація керівників шкіл України.
6. <http://www.civiced.org.ua> — веб-сайт проекту «Громадянська освіта — Україна».
7. <http://www.citizen.org.ua> — «Молодь діє» — молодіжний інформаційний портал громадянської освіти.
8. <http://www.gurt.org.ua> — інформація від Центру розвитку громадських організацій «Гурт».
9. <http://www.ji-magazine.lviv.ua/n21texts/N21-prava.htm> — 21 число незалежного культурологічного часопису «Ї» «Громадянське суспільство. Україна 2001».
10. <http://www.city-adm.lviv.ua/ser/> — Центр освітньої політики міста Львова.
11. <http://www.right-to-education.org> — інформація про права в освітній сфері (англійською).
12. <http://www.khpg.org/osvita.html> — Громадянська освіта Харківської правозахисної групи.
13. <http://www.polit.com.ua> — інформаційний сервер «Політична Україна» про політичне життя в Україні.
14. <http://www.ngoukraine.kiev.ua> — інформаційний сервер, створений за підтримки Британської Ради у співпраці з міжнародним товариством донорських та громадських організацій України задля надання доступу до інформації про неурядові організації, що діють в Україні.
15. www.ngoukraine.kiev.ua/idc/ukr — всеукраїнський спеціалізований журнал «Перехрестя» для громадських організацій і благодійних фондів в Україні, який видається Центром інновацій та розвитку.
16. www.ukrcivnet.iatp.kiev.ua — сторінка Інституту громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська Академія», яка містить корисну інформацію про дослідницькі проекти, методичні поради, літературу, посилання на Інтернет-ресурси з громадянської освіти, інформацію про семінари, конференції та інше. Інформацію подано українською та англійською мовами.

17. <http://www.ukrcivnet.iatp.kiev.ua/civis.html> — інформаційний бюлетень "CIVIS" українською та англійською мовою, який видається Інститутом громадянської освіти.
18. www.rada.kiev.ua — сторінка Верховної Ради України, яка містить законодавство України.
19. www.civnet.org — навчальні матеріали з громадянської освіти, опубліковані CIVITAS International, метою якої є сприяння громадянській освіті та розвитку громадянського суспільства.
20. www.education.unesco.org/education/ecp/index.html — Сайти ЮНЕСКО пропонують навчальні посібники для освіти з прав людини, широкий спектр матеріалів з громадянської освіти — від підручників, навчальних курсів до спеціальних досліджень, корисні директорії, а також «путівник з толерантності».
21. www.politeia.net — сайт для організації контактів між організаціями, що сприяють політичній участі, освітянами та громадянами. Містить інформацію про організації, інституції та громадянські рухи по всьому світу, а також новітні розробки в галузі громадянської освіти.
22. <http://www.mshr.redline.ru/engl/> — веб-сторінка Московської школи з прав людини.
23. <http://www.tcafu.net> — Відкритий Університет з Громадянської Активності.
24. www.hrw.org — Human Rights Watch — міжнародна дослідницька та правозахисна організація.
25. <http://www.delukr.cec.eu.int> — представництво Європейської комісії в м. Києві.
26. <http://www.csi.org.ua> — Інститут громадянського суспільства в м. Києві.